

CZU: 37.032.5:[614.8:502.5]

COMPETENȚA DE REZILIENȚĂ CLIMATICĂ: ATRIBUT ESENȚIAL ÎNTR-O LUME A SCHIMBĂRILOR

Gabriela DAMIAN-TIMOȘENCO

Universitatea de Stat din Moldova

În ultimii ani, în condițiile de manifestare sporită a schimbărilor climatice, reziliența devine o aptitudine necesară pentru a spori funcționalitatea și a asigura adaptarea optimă în pofida factorilor de risc pentru sănătatea fizică și psihică a persoanelor, generați de expunerea la calamități naturale.

Competența de reziliență climatică se regăsește în rândul competențelor sociale și civice, dat fiind faptul că favorizează nu doar rezistența personală în situații de criză prin cunoștințe, abilități și atitudini de supraviețuire, dar și contribuie la manifestarea empatiei față de semenii, impulsționând acțiuni eficiente atât pentru siguranța proprie, cât și a celor din jur.

Cuvinte-cheie: dezvoltare reziliență, competențe de mediu, reziliență climatică, dimensiune psihopedagogică și socioculturală, învățare experiențială, învățare bazată pe sarcină.

CLIMATE RESILIENCE COMPETENCE: KEY FEATURE IN A CHANGING WORLD

In the last years, with more frequent manifestation of climate change, resilience becomes a prerequisite for increased functionality and optimum adaptation in the presence of risk factors for mental and physical health of individuals, generated by exposure to natural disasters.

Climate resilience competence is part of social and civic competences as it not only boosts personal resistance to crisis situations through key knowledge, skills and attitudes for survival, but also triggers empathy manifestation and sets out for safety-oriented actions for oneself and others.

Keywords: resilient development, environmental competences, climate resilience, psycho-pedagogical and sociocultural dimensions, experiential learning, task-based learning.

Introducere

Societatea actuală, influențată de globalizare, multiculturalism, digitalizare, schimbări climatice, valori de teroare etc., se confruntă cu o multitudine de provocări la nivel individual, de grup, comunitar și societal, care obligă umanitatea să ia atitudine pentru a nu dispărea. Alături de alte discipline academice, atât psihologia, cât și științele educației trebuie să răspundă, într-o manieră promptă, flexibilă și inovativă, situațiilor complexe și schimbărilor rapide, stărilor de criză și evenimentelor catastrofice care pot marca evoluția individului, a comunității din care face parte sau chiar a societății în integralitatea ei. În acest context, *reziliența*, definită de o manieră sintetică drept capacitatea de a depăși, fără consecințe intrapersonale și interpersonale majore, situațiile de mare risc și adversitate, se impune ca o competență obligatorie [1].

În contextul schimbărilor climatice, putem defini *reziliența* drept forță interioară care permite mobilizarea resurselor interne, activarea cunoștințelor anterioare, stabilirea priorităților, luarea deciziilor și trecerea la acțiune cu încredere și optimism în beneficiul propriu și al celorlalți. Astfel, în fața naturii dezlănțuite, atât *reziliența individuală*, cât și *reziliența colectivă* devin, în egală măsură, garantul supraviețuirii unei comunități.

În această ordine de idei, *reziliența* se impune ca și *metacompetență*, care nu doar înzestrează cu multiple cunoștințe, abilități, atitudini, valori pentru o existență armonioasă, sporind calitatea vieții și valorificându-i esența, dar și dotează indivizii cu strategii de supraviețuire și refacere psihoemoțională. Reziliența învață oamenii cum să se securizeze fără a-și pierde identitatea.

Formarea rezilienței ar trebui să facă parte din pregătirea pentru viață a generațiilor tinere, această competență asigurându-i cu imunitate psihoemoțională și instrumente sociale pentru a-i ajuta să depășească fluxul de informații, avalanșa de fenomene climatice extreme, schimbările politice și socioeconomice, progresul tehnologic accelerat ce caracterizează societatea actuală.

Concept și argument

În contextul Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030, care pun accent pe educație de calitate, egalitate de gen și acțiuni climatice pentru sporirea rezilienței comunităților și indivizilor, și, totodată, ținând cont de necesitatea de a adapta școala la transformările societății și la stilul de viață și de învățare a tinerilor de azi, considerăm oportună conceptualizarea unei *noi competențe*, care s-ar regăsi în registrul *competențelor de mediu*.

Analizând perspectiva din care au fost abordate *competențele de mediu* până la moment, am constatat că cercetătorii au elucidat preponderent competențele cu caracter ecologic, au promovat responsabilizarea față de mediu, cultivarea culturii ecologice (Arhip [2], Fonari [3], Mihăilescu [4], Roșcovan [5], Teleman [6]). Astfel, au fost create și implementate programe axate pe formarea competențelor de protecție a mediului, acestea fiind orientate pe prevenirea apariției și soluționarea problemelor de mediu prin formarea convingerilor, conștiinței și a comportamentului ecologic adecvat, dezvoltarea unei gândiri ecologice pozitive și întreprinderea unor acțiuni de eficientizare a interacțiunii omului cu mediul, cum ar fi utilizarea rațională a resurselor naturale, promovarea surselor de energie regenerabilă, reciclarea etc.

În comparație cu competențele ecologice, *competența de reziliență climatică*, pe care o propunem, presupune dezvoltarea unei gândiri reziliente, optimiste, cultivarea adaptabilității, formarea mentalității și a comportamentului de supraviețuitor. Este competența ce se focalizează predominant pe *consecințele* interacțiunii dintre om și natură, oferind pârghii de gestionare a calamităților naturale, menținerea sănătății mintale după trăirea situațiilor excepționale și motivația de a „merge mai departe” în viață.

Scopul educației ecologice este de a preveni deteriorarea ecosistemelor naturale [7] prin acțiuni umane constructive și eficiente; astfel, accentul este plasat pe *mediu*. *Scopul educației pentru reziliență climatică* ar fi, din punctul nostru de vedere, dotarea tinerilor cu cunoștințe funcționale în caz de dezastre naturale și cu capacități de recuperare psihoemoțională după un stres puternic cauzat de factori climatici; așadar, accentul este plasat pe *om*.

Descrierea competenței de reziliență climatică

Competența este definită drept priceperea bazată pe o cunoaștere temeinică a problematicii și are ca bază aspectul operațional al cunoștințelor [8, p.29].

Conform Cadrului European al Calificărilor, *competența* reprezintă capacitatea dovedită de a utiliza cunoștințe, abilități și capacități personale, sociale și/sau metodologice în diverse situații de muncă sau de studiu și pentru dezvoltarea profesională și personală [9].

Formarea rezilienței climatice presupune asimilarea unor repere teoretice și aplicative, precum și dezvoltarea unor abilități și atitudini fundamentale, acestea în ansamblu constituind *elementele competenței de reziliență climatică*.

Analizând opiniile cercetătorilor din domeniu, totodată luând ca bază aspectele teoretice și praxiologice abordate în investigația noastră, propunem propria definiție a *competenței de reziliență climatică* (Tab.1).

Tab.1

Competența de reziliență climatică

Cunoștințe <i>A ști</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Fenomenul schimbărilor climatice și influența acestuia asupra sistemului natural și socioeconomic. - Reguli de comportament, valori, principii și etică în timpul calamității, acțiuni de pre-criză și post-criză. - Serviciile comunitare de resort în caz de calamitate climatică. - Rolul individului în reziliența comunitară. 	<ul style="list-style-type: none"> - Teorii și tehnici pentru managementul sinelui și gestionarea eficientă a stresului. - Tehnici, metode și exerciții de cultivare a gândirii pozitive și optimismului. - Tehnici de formare/dezvoltare a adaptabilității/plasticității comportamentale. - Profilul persoanei reziliente/formula comportamentului rezilient.
Abilități <i>A ști să faci</i>	Atitudini și valori <i>A ști să fii</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Furnizarea de informații - Mobilizarea resurselor interne - Generarea de idei, soluții - Prioritizarea acțiunilor - Luarea deciziilor - Acționare promptă și eficientă - Rezolvarea situațiilor-problemă - Controlul emoțiilor - Reflectare asupra experiențelor trăite - Multifuncționalitate - Autodezvoltare, autoactualizare, autoorganizare 	<ul style="list-style-type: none"> - Flexibilitate cognitivă și emoțională - Adaptabilitate la schimbare/circumstanțe imprevizibile - Empatie - Altruism - Colaborare și muncă în echipă - Gândire pozitivă - Optimism și dragoste de viață - Imagine de sine pozitivă - Gândire critică - Responsabilitate și angajament - Toleranță - Nediscriminare

Competența de reziliență climatică are un caracter complex, presupunând nu doar un amalgam de cunoștințe funcționale, valori, atitudini și modele de comportament, dar și îmbinarea a *trei dimensiuni: psihologică, pedagogică și socioculturală* (Tab.2).

Tabelul 2

Dimensiunile rezilienței climatice

<i>Competența de reziliență climatică</i>		
Dimensiunea <i>psihologică</i>	Dimensiunea <i>pedagogică</i>	Dimensiunea <i>socioculturală</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Controlul emoțiilor/stresului. - Atitudine pozitivă și optimism. - Comportament rațional, organizat, eficient. - Flexibilitate și adaptabilitate psihosocială. 	<ul style="list-style-type: none"> - Măsuri de pregătire pentru situații cu risc climatic și reguli de comportament în cazul producerii acestora. - Acțiuni pentru siguranța personală, a semenilor și implicarea serviciilor de intervenție. - Scala de valori materiale și nemateriale în caz de calamitate. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vulnerabilitatea psihosocială prin prisma stereotipurilor de gen. - Prejudecăți și comportamente discriminative în context climatic. - Norme etice, valori și principii prosoziale: solidaritate, cooperare, conjugarea eforturilor, sinergie, empatie.

Codul Educației al Republicii Moldova definește 9 competențe-cheie în calitate de finalități educaționale ale tuturor treptelor de învățământ, care includ cunoștințe, abilități, atitudini și valori ce permit participarea activă a individului la viața socială și economică. Printre comunicarea în limbă maternă, limbi străine, competențe digitale, în matematică, științe și tehnologie, antreprenoriale, competențe de a învăța, de exprimare culturală și conștientizare a valorilor culturale [10] se regăsesc și competențele sociale și civice.

Contribuția noastră constă în suplimentarea categoriei *competențe sociale și civice* cu *competența de reziliență climatică*, care se integrează armonios cu competențele de comunicare asertivă, muncă în echipă, rezolvare de probleme, leadership și luarea deciziilor, egalitate de șanse, competențe ecologice, democratice etc. Propunerea noastră este fundamentată pe faptul că *competențele sociale* au legătură cu bunăstarea socială și personală și presupun înțelegerea cu privire la cum pot indivizii să-și asigure sănătatea mintală și fizică optimă, incluzând mobilizarea resurselor pentru sine, pentru propria familie și pentru mediul social, precum și cunoștințe despre, cum poate să contribuie la toate acestea un stil de viață sănătos și durabil [11]. Or, *reziliența climatică* este capacitatea de a face față situațiilor climatice extreme, păstrând calmul, luciditatea, optimismul și acționând eficient, pentru siguranța, fizică și psihică, proprie și a celor din jur.

Rolul cadrului didactic în formarea rezilienței climatice

Rolul cadrului didactic în formarea rezilienței climatice este unul decisiv, acesta fiind de moderator, consilier, facilitator al dezvoltării cognitive și morale a formabililor [12]. Formarea adolescenților rezilienți presupune asimilarea unor repere teoretice și aplicative, implică dezvoltarea unor abilități și atitudini fundamentale fără de care activitatea profesorului nu poate duce la efectele conturate de elementele competenței în cauză. De asemenea, este necesar ca pedagogii să-și asume respectarea unui sistem de valori și a unui cod deontologic. Astfel, pentru a dezvolta *reziliența climatică la adolescenți*, profesorii înșiși ar trebui să dețină această competență și s-o cultive pe tot parcursul vieții personale și profesionale.

Competența de reziliență climatică se poate dezvolta prin activități de formare și consiliere pentru situații de viață neprevăzute și constă dintr-o îmbinare a cunoștințelor și a abilităților dobândite în procesul educativ, a calităților personale și valorificarea intereselor personale, axate pe diverse aspecte ale relaționării profesorului cu formabilul. Devine evident faptul că pentru a cultiva în cadrul școlar particularitățile specifice acestei competențe, profesorul va trebui să-și asume mai degrabă *rolul de consilier*, decât rolul tradițional de magistru. Este cel mai indicat rol, deoarece, în calitate de *consilier*, profesorul relaționează cu:

- 1) realitatea în care trăiește: percepe și evaluează evenimentele; este orientat spre oameni mai mult decât spre lucruri;
- 2) oamenii: are o atitudine pozitivă și încredere în oameni și în potențialul lor;
- 3) cu sine însuși: autenticitate, încredere în sine, optimism, autocunoaștere;
- 4) cu scopurile propuse: altruism orientat spre evoluția personalității și valorificarea potențialului existent [8, p.17].

Astfel, toate aceste dimensiuni, îmbinate armonios, contribuie la cultivarea rezilienței proprii și a elevilor săi.

Din cele expuse deducem necesitatea valorificării anumitor cunoștințe, abilități și trăsături de personalitate esențiale, cu rol fundamental în formarea competenței de reziliență climatică, cum ar fi: cunoașterea mediului, a climatului socioeconomic și sociocultural, a psihologiei personalității, abilități de aplicare a metodelor necesare pentru identificarea și modificarea comportamentelor ce comportă riscuri și, în egală măsură, calități personale precum empatie, autocunoaștere, respect, gândire pozitivă, toleranță etc.

Totodată, această competență vizează cunoștințe ample în domeniul geografic, psihopedagogic și social, abilități de prevenire și soluționare a problemelor, dezvoltare personală și respectarea unor standarde etice, valori, norme, atitudini morale și civice. Necesitatea formării rezilienței climatice la cadrul didactic rezultă din faptul că acesta trebuie nu doar să abordeze elementele comportamentale și problemele ce survin în caz de calamitate și cu care se pot confrunta adolescenții, ci să creeze situații de învățare, orientate, să dezvolte la ei capacitatea de a se descurca în situații extreme, potențate de acțiuni/opinii/atitudini diferite între indivizi sau între individ și societate, și să evalueze dezvoltarea atitudinilor și valorilor personale la elevi.

Prin urmare, pedagogul rezilient climatic va trebui să dispună de un registru complex de *cunoștințe, abilități, modele de comportament, atitudini și valori*, pe care, la rândul său, va avea misiunea să le formeze la discipolii săi.

Metodologia formării competenței de reziliență climatică

În educația pentru mediu, respectiv atât în formarea competențelor cu caracter ecologic, cât și a rezilienței climatice, accentul trebuie pus pe metodele avansate ale pedagogiei moderne, care urmăresc mai puțin însușirea de cunoștințe, ci mai mult interpretarea și utilizarea acestora în situații concrete, pentru ca omul să fie pregătit să facă față oricărui eveniment cu care se poate confrunta.

Învățarea prin experiență structurată reprezintă o abordare inovatoare a instruirii și include o structură flexibilă a activităților de învățare în grup și exerciții similare experiențelor „din viață”. Însușirea de către tineri a cunoștințelor și calităților legate de activitatea acestora sunt facilitate de către profesorii-formatori. Principala funcție a profesorului-formator este de a crea medii propice învățării, stimulative, relevante și eficiente. Această abordare a învățării are în centru formabilul, permițând tinerilor să-și conducă și să-și asume responsabilitatea învățării în mod individual.

Învățarea experiențială, după cum indică numele, este învățarea din experiențe și trăiri proprii și se materializează atunci când o persoană se angrenează într-o activitate, revizuieste această activitate în mod critic, trage concluzii utile și aplică rezultatele într-o situație practică. Activitățile experiențiale sunt printre cele mai eficiente instrumente de predare și de învățare [13]. Așadar, acest tip de învățare este relevant prin faptul că nu este important ceea ce cunoști sau ce informații deții, ci valoroase sunt acele lucruri ce sunt înțelese și conștientizate profund de fiecare.

O altă formulă pentru dezvoltarea *competenței de reziliență climatică* este aceea în care adolescenții *învăță prin intermediul sarcinilor orientate spre proiecte*.

Învățarea bazată pe sarcină se impune tot mai mult în ultimii ani datorită imperativului de a structura, planifica și implementa activitățile didactice într-o manieră cât mai eficientă. Ca și în cazul învățării experiențiale, un element important în această metodă didactică îl constituie trecerea de la instruirea centrată pe profesor la învățarea centrată pe formabil. În învățarea bazată pe sarcină, rolul cadrului didactic se schimbă. Acesta organizează procesul, asigură managementul timpului de învățare, se implică în îndrumarea formabililor doar când aceștia întâmpină dificultăți, promovează învățarea prin cooperare și învățarea diferențiată, oferă feedback pentru rezolvarea cu succes a sarcinilor, dar și atunci când lucrurile trebuie îmbunătățite, creează o atmosferă de încredere și respect în mediul de formare și are în vedere, în permanență, raportarea la realitate.

Învățarea bazată pe sarcină înseamnă că formabilul depune efort pentru îndeplinirea sarcinii, nu profesorul, și doar etapele de planificare/organizare și evaluare se realizează în comun fie cu profesorul-formator, fie cu colegii în grupuri mai largi. Pot fi proiectate sarcini didactice concepute astfel, încât formabilii să rezolve probleme care conduc către ceva util și plin de semnificație. În proces, ei explorează mai multe căi de găsire a soluției și astfel dobândesc competențele necesare pentru viață. Simplul fapt că lucrează la o sarcină individual sau în grup îl face pe formabil să învețe ceva.

Învățarea bazată pe sarcină este motivantă și generează satisfacție, permite autonomie elevilor în procesul de cunoaștere și consolidează înțelegerea funcțională a lucrurilor prin aplicarea în practică, reflectarea asupra celor realizate și deducerea învățămintelor personale.

Concluzii

În prag de 2020, „dezvoltarea durabilă”, un concept ce presupune apreciere pentru viață în general și pentru dezvoltarea ei, pentru echilibrul ecologic, pentru sănătatea pământului și respect pentru progresul societății umane, este treptat succedată de conceptul modern „dezvoltarea rezilientă”. Această noțiune presupune nu doar consolidarea rezilienței în acceptarea sa inițială, ca și caracteristică personală, dar și a rezilienței în accepțiunea sa recentă, definită drept sumă de competențe, dobândite în cursul unui proces dinamic și longitudinal, specific nu doar indivizilor, ci și grupurilor și comunităților în ansamblu [14].

În contextul volatilității vieții și securității umane și, totodată, al dezechilibrului ecologic pe care îl trăim la scară globală, reziliența se impune drept atribut necesar în gestionarea eficientă a dezastrilor naturale sau antropice și a situațiilor de criză. Dezvoltarea și transformarea echilibrată în toate domeniile vieții sunt transpuse într-un proces multiplu, numit *reziliență*. Această nouă paradigmă este rezultatul cumulat al rezistenței, reconversiei, reformei, reconstrucției în urma șocurilor de origine diversă, fără a schimba fondul natural al valorilor umane. Din acest considerent, devine imperativă formarea *competenței de reziliență climatică* la tineri, astfel dotându-i cu imunitate psihosocială și cu mai multe șanse de reușită în viață, indiferent de riscurile naturale și transformările sociale cu care se confruntă [15].

Cultivarea rezilienței climatice și adaptabilității comportamentale se poate realiza prin strategii și metode didactice inovative, cum ar fi învățarea experiențială și învățarea bazată pe sarcină. În acest mod, tinerii își pot construi competența de reziliență climatică pas cu pas, trecând prin toate etapele: de la observare, prelucrare/analizare, reflectare și generalizare până la aplicare și evaluare, învățând să se adapteze, să personalizeze și să integreze elementele inedite în propriul mod de gândire și comportament.

Referințe:

1. CONSTANTINESCU, N.N. *Învățăminte ale tranziției economice în România*. București: Editura Economică, 1997. 221 p.
2. ARHIP, A. *Educația ecologică și pentru protecția mediului și supraviețuirea omului*. Chișinău: ARC, 1996. 180 p.
3. FONARI, E. *Cultura ecologică a tineretului studios: Ecologie, etică și morală*. Chișinău, 2002.
4. MIHĂILESCU, C. Spicuri succinte despre educația ecologică. În: *Revista științifică de informație și cultură ecologică* (Chișinău), 2008.
5. ROȘCOVAN, D., ANDON, C. *Bazele instruirii ecologice și protecției mediului ambiant*. Chișinău: Știința, 2004. 221 p.
6. TELEMAN, A. Educația ecologică și pentru protecția mediului: retrospectivă, actualitate și perspectivă, În: *Univers Pedagogic*, 2010, nr.1, p.27-35.
7. ODOLEANU, N. *Dezvoltarea competenței de soluționare a problemelor de mediu*. Academia de Științe a Moldovei, IȘE, 2015. 38 p.
8. MURO, J.J., KOTTMAN, T. *Guidance and counselling in elementary and middle schools*. Dubuque, IA: Brown & Benchmark, 1995. 231 p.
9. Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind stabilirea Cadrului european al calificărilor pentru învățarea de-a lungul vieții. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* C 111/1, 06.05.2008, RO.
10. Codul Educației al Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/>
11. NICA, T. *Competențe sociale și civice*, <https://www.scribd.com/doc/96921206/Suport-de-Curs-Competente-Sociale-Si-Civice-Revizuit-Iunie-2012>
12. GALLAGHER, Sh. & ZAHAVI, D. *The Phenomenological Mind*. New York: Routledge, 2008. 274 p.
13. PASCARU-GONCEAR, V. *Fundamente teoretice și metodologice ale formării competenței de consiliere psihopedagogică la studenți*: Teză de doctor în pedagogie. Chișinău, USM, 2015, www.cnaa.md/theses/
14. *Teorii și practici psihologice și educaționale. Dezvoltarea rezilientă și provocările societății actuale*, <http://proiectidsrc.acadiasi.ro>
15. BODONI, C., SURGUN, B.G. *Reziliența, Securitatea Umană și Piramida lui Maslow*, <http://grupuldestudiidesecuritate.ro/>

Prezentat la 23.11.2017